

Стратегија развоја и конзистентност кредитних пласмана банкарског сектора Србије

Development strategy and sustainability of credit loans of the banking sector in Serbia

Јована Иванчевић^{*}

Универзитет у Новом Саду, Економски факултет у Суботици

Снежана Милошевић^{}**

Универзитет у Новом Саду, Економски факултет у Суботици

Милан Радовић^{*}**

Нова банка, Бања Лука

Сажетак: Убрзани раст кредитне активности банака у Србији датира од 2003. године. Користећи велику разлику у каматним стопама на тржишту Србије и земаља чланица ЕУ, иностране банке су биле кључни носиоци убрзаног раста. Недавно затим, експанзија кредитне активности довела је до смањивања каматних стопа и раста нивоа задужености приватног сектора. Ризици убрзаног раста испрва нису били видљиви, но ескалирали су касније као последица повећања кредитног ризика. Последице су видљиве годинама касније, јер проблеми са измиривањем обавеза по узетим кредитима по правилу наступају тек у каснијим фазама отплате. Манифестовале су се преко раста учешћа ненаплативих у укупним кредитима. Растућа аверзија према ризику, заоштравање кредитних стандарда, смањивање екстерних извора финансирања, само су неки у низу фактора који су довели до појачавања конкуренције на локалним тржиштима. У раду се настоји анализирати структура конкуренције и концентрације на банкарском тржишту Србије. Сагледава се просечна стопа раста индикатора дубине банкарског сектора, мереним односом укупног износа датих кредита и БДП-а, као и однос укупних кредита и НПЛ-а.

Кључне речи: кредитни пласмани, банкарски сектор, НПЛ.

Abstract: The rapid growth in credit activities of banks in Serbia dates from 2003. Using a big difference in interest rates in the market of Serbia and the EU member states, foreign banks were key leaders of rapid growth. Soon, the expansion of credit activity led to a reduction in interest rates and the increase in the level of indebtedness of the private sector. The risks of accelerated growth from the first were not visible, but escalated later as a result of underestimation of credit risk. The consequences are visible years later, because the problems with the repayment of the loans taken as a rule occur in the later stages of repayment. Those changes were reflected in the growth of the share of non-performing loans in total loans. The growing risk aversion, sharpening of credit standards, reducing the external financing sources, were just some of many factors that have had led to intensified competition in local markets. This paper attempted to analyze the structure of competition and concentration in the Serbian market. The average rate of growth indicators depth of the banking sector is examined as well as measured by the ratio of the total amount of loans to GDP and the ratio of total loans and NPL.

* ✉ ivancevicj@ef.uns.ac.rs

** ✉ smilosevic@ef.uns.ac.rs

*** ✉ office@novabanka.com

Keywords: Credit Loans, the Banking Sector, NPL.

Увод

Степен конкуренције је под директним утицајем регулатора у држави који утичу на улазак институција у банкарски систем и излазак из њега. Овом политиком директно се утиче на структуру тржишта, јер се у старту поставља доња граница потребне величине банке за улазак (Маринковић, 2007). Политика која регулише излазак банака углавном има пруденционе циљеве, али такође не оставља без утицаја структуру банкарског тржишта (Маринковић, 2007). Но, велики утицај има и структура власништва, која је једнако важна као и стартна позиција и снага банке. У емпиријским студијама (La Porta et all., 2000) присуство државног власништва у банкарству сматра се ограничењем конкуренције, без обзира на број банака, јер се у основи ради о контроли из једног центра, који бар у земљама у транзицији не показује способност примене доброг корпоративног управљања. Банкарски сектор Србије прошао је процес интензивног реструктурирања. Уколико се посматра конкуренција 2004. године, тада је на тржишту пословало 46 банака с лиценцом Народне банке Србије. Само две године касније, број банака је смањен за осам, и то као последица мерцера и аквизиција. Тренд пада настављао се и наредних година, тако да је у 2008. и 2009. години на тржишту пословало 34 банке. Тренд смањења броја банака забележен је и у 2010. и 2011. години, када су на тржишту биле присутне 33 банке. У 2012. години одузета је дозвола за рад Новој Агробанци, те на тржишту у конкурентској борби остају 32 банке. Проблеми у пословању, који су резултат пословних одлука банака, али и ризика који показују ефекте тек у каснијим фазама, довели су то тога да се лиценца за рад одузме још двома банкама, Привредној банци Београд и Развојној банци Војводине. Директни наговештаји смањивања броја банака настављени су и у 2014. години, када се одузима дозвола за рад Универзал банци, и на тржишту у конкурентској борби остаје 29 банака. Посматрајући период од 2008. до трећег квартала 2014. године, на банкарском тржишту константно је присутан тренд смањења броја банака, као и удела државног власништва у банкама. Број банака које су се налазиле у власништву државе 2008. године износио је 14 од укупно 34, да би у 2014. години број банака у власништву државе као већинског или највећег појединачног акционара или у власништву приватних лица био осам од укупно 29 банака. Преостали број банака налази се у власништву страних лица, и оне потичу од банкарских групација из 11 држава (Народна банка Србије, 2014). У посматраном периоду преовлађивале су иностране банке, с око 74% укупне активе банкарског сектора, док су домаће банке учествовале са 26%. Најзначајније банке у власништву страних лица по учешћу у укупној активи сектора потичу из Италије, са 23%, и Аустрије, са 13,8% укупног учешћа. Следи Грчка са 13%, Француска са 10% и све остале земље с укупно 9,5% учешћа (Народна банка Србије, 2014). Може се закључити да је држава ишла у правцу доброг корпоративног управљања, смањујући присуство државног власништва у банкарству, но показатељ ефикасности пословања је и даље на ниском нивоу,

што је последица пословања током дугог низа година и начина на који су банке управљале средствима.

Дакле, подаци указују на то да постоји одређен степен поларизације банкарског тржишта у Србији (Маринковић, 2012). Конкурентност између већих и мањих банака постоји, али је извесно да се она не манифестује преко уобичајеног сценарија „већи раде, мању копирају“, већ посредством континуираног напора мањих банака да на основу својих капацитета изаберу пословну нишу којој могу фокусирано да приступе и да се у њој равноправно такмиче с водећим банкама на тржишту (Маринковић, 2012).

1. Конкурентност и концентрација банкарског тржишта Србије

Први од радова с темом концентрације и конкуренције у банкарском сектору (Vain, 1951) доказао је да висока концентрација тржишне моћи води ка вишим ценама и натпросечним профитним маргинама (Јовић, 2006). Истраживање концентрације кредитних пласмана и нивоа проблематичних кредита у раду се изводи применом статистичких метода.

У избору показатеља концентрације коришћен је спектар расположивих мерних инструмената концентрације, а то су:

1. рацио концентрације за к-банака или тржишни удео највећих банака;
2. Херфиндал-Хиршманов индекс;
3. мера ентропије (мера које користе логаритам тржишног удела).

Коефицијент концентрације представља меру обима тржишних удела највећих n банака у сектору. Преведено на језик банкарског система, што је већи ниво, већа је и концентрација, као и вероватноћа да ће банке усвојити моделе конкурентног понашања који знатно одступају од модела потпуне конкуренције. У моделу потпуне конкуренције, банке смањују трошкове и цене, док у монополистичкој или олигополистичкој конкуренцији цена основног банкарског производа кредита није више егзогена варијабла, и стога се смањује обим кредита уз више цене. Рацио анализа заједно с дескриптивном статистиком и корелационом анализом представља предмет овог истраживања. Коефицијенти концентрације се израчунавају на основу следеће формуле (Савић, 2000):

$$CRn = \sum_{i=1}^n Xi \quad (1)$$

при чему је Xi појединачно тржишно учешће i -те банке, рангиране по величини од највеће до најмање у оквиру задатог броја банака n .

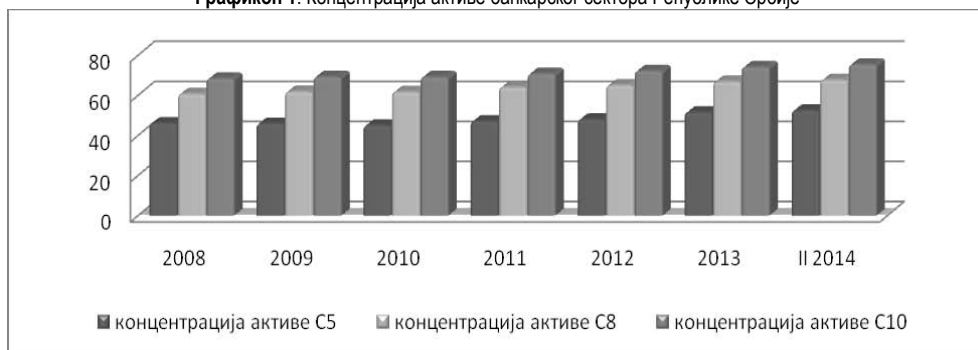
Табела 1. Концентрација банкарске активе за првих 5, 8 и 10 банака

Година	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	II 2014.
Концентрација активе C5	46,17	45,95	45,06	47,18	48,05	51,62	52,52
Концентрација активе C8	60,78	61,91	61,76	64,17	65,13	66,93	67,76
Концентрација активе C10	68,47	69,35	69,28	70,87	72,28	74,26	75,51

Извор: Калкулација аутора на основу извештаја НБС о активи банкарског система Републике Србије

На основу израчунатог учешћа, пет највећих банака контролишу половину, а првих десет банака контролишу три четвртине активе банкарског система. Посебно је индикативан податак да у лидерској банци, Banca Intesa а. д. Београд, удео активе у периоду 2008–2013. године износи око 15%, док су за њом 2013. године Комерцијална банка, те банке Raiffeisen, Unicredit и Societe General, с приближним тржишним уделом од близу 10%. У релевантној литератури (Shepherd, Mehlhor Shepherd, 2003) тржишно стање у коме водећа фирма (лидер) контролише више од 40% тржишног удела обележава се као присуство доминантне фирме. С обзиром на то да удео водеће банке у Србији не прелази 15% у укупној билансној активи банкарског сектора Србије, домаћи банкарски систем и по овом критеријуму спада у конкурентније системе.

Графикон 1. Концентрација активе банкарског сектора Републике Србије



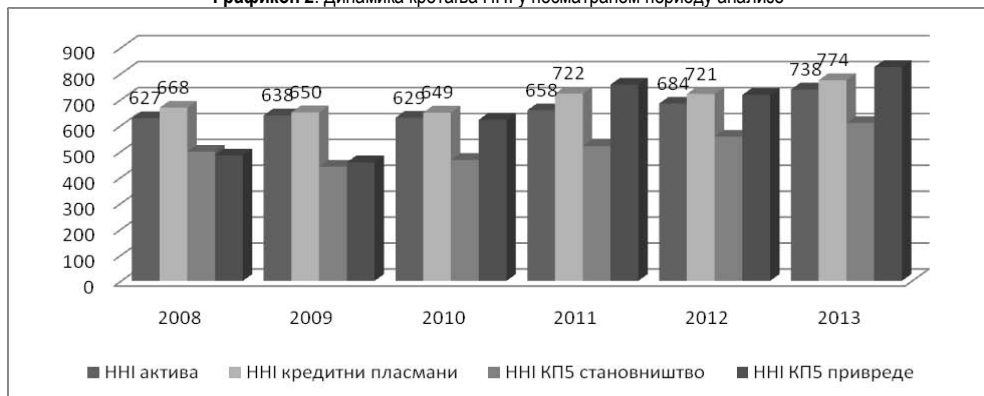
Извор: Калкулација аутора на основу финансијских извештаја НБС у периоду 2008–2014. године

Најзначајнија методолошка алатка рада, која је директно повезана са извођењем доказа, јесте степен линеарног слагања индикатора концентрације и индикатора конкуренције, а између којих традиционална теорија предвиђа инверзан однос. Анализа тржишта Републике Србије указује на значајну конкурентност, док неки корисници банкарских услуга сматрају да конкуренција није на завидном нивоу, те да би могла и морала бити већа, правдајући то високим ценама банкарских услуга.

Степен концентрације банке врше усвајањем модела заснованог на Херфиндал-Хиршмановом индексу. С обзиром на то да инволвира релативну

величину свих тржишних учесника, ННИ тежи 0 (нули) када тржиште чини огроман број учесника с малим тржишним учешћем (Gelos, Roldos, 2002). Према Стиглеру, „ННИ је одговарајућа мера концентрације уколико желимо концентрацијом да измеримо вероватноћу ефективног тајног договорања“. Банкарски сектор остаје конкурентно сегментиран у свим кључним категоријама, с одсуством концентрације активности банака (Народна банка Србије, 2014), с обзиром на то да се вредност овог индикатора за категорије укупне активе, кредита, али и депозита, креће на нивоу испод 1.000. Вредност Хиршман-Херфиндаловог индекса када је реч о банкарском сектору Србије у посматраном периоду 2008–2014. године, израчунатог на основу учешћа банака у активи сектора, кретао се у распону 627–767, и указује на присутност умерене концентрације тржишта. Графикон који следи приказује динамику кретања анализираних ризика концентрације за категорије укупне активе и кредитних пласмана, као једне од најзначајнијих категорија банкарског пословања.

Графикон 2. Динамика кретања ННИ у посматраном периоду анализе



Извор: Калкулација аутора на основу финансијских извештаја НБС у периоду 2008–2013. године и финансијских извештаја пет највећих банака у периоду 2008–2013. године

За категорију кредита почетком 2009. године ННИ је био на нивоу од 650, 2012. се повећао на ниво 722, 2013. стагнира, а у 2014. години је на нивоу 748. Исти тренд прати и категорија укупне активе, где се ННИ повећавао с нивоа од 660 на ниво од 786. Чињеница је да првих пет банака на тржишту учествује са преко 53% у укупној билансној суми и исто толико и у укупним кредитима. Уколико се на њихово учешће дода и следећих пет банака, тада оне покривају 76,3% укупне билансне суме и 75% укупних кредита, што објашњава вредности ННИ на ниском нивоу, као резултат појачане кредитне активности малог броја банака. Такође, постојање великог броја банака с тржишним учешћем мањим од 3% утиче на ниску вредност овог индекса. У студији коју су радили Виккег и Нааф (2002), посебно се постојаном и статистички значајном потврдила веза између

коэффициента концентрације за групу у којој су водеће три банке и степена конкурентности, што указује на чињеницу да је картелско понашање најизвесније у тржишним структурама у којима мале групе (на пример, три водеће банке) контролишу велики део тржишног удела.

Табела 2. Коэффициент ентропије банкарског система Републике Србије

Година	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	II 2014.
Број банака	35	34	33	33	31	30	29
LOG	1.54407	1.53148	1.51851	1.51851	1.49136	1.47712	1.46240
Коэффициент Е	1.32885	1.31734	1.31815	1.30587	1.28834	1.24834	1.22912

Извор: Калкулација аутора активе банкарског система на основу финансијских извештаја НБС у периоду 2008–2014. године

Анализирана тржишна структура банкарског система Републике Србије у периоду 2008–2014. године близу је тржишне структуре коју карактерише једнакост свих тржишних учесника, односно банака, што указује на присуство потпуне конкуренције. Вредност наведеног индекса указује на ниску концентрацију због великог броја банака у систему. Треба истаћи доминацију пет највећих банака, с високом стопом апсорпције кредита, на које отпада чак 50% тржишта кредита за становништво и 59% тржишта кредита привреди, што представља велику изложеност банкарског сектора малом броју банака. Степен концентрације на конкретном тржишту одређује се у распону два екстрема 0 и $E = \log n$. Вредност коэффициента 0 говори о монополу, јер је природан логаритам броја 1 (једног учесника на финансијском тржишту) једнак 0. У банкарском систему Србије коэффициент ентропије приближно је једнак природном логаритму од $n = 35, 34, 33, 31, 30, 29$ банака. Посматрањем пет највећих банака према датим критеријумима, ове банке у банкарском сектору Србије апсорбују преко 50% кредита становништву и близу 60% кредита привреди. Највећа банка у Србији је, као и током претходног тромесечја, била Vanca Intesa а. д. Београд, која чини 15% билансне суме банкарског сектора Србије и учествује у укупним кредитима привреди и становништву са 18,1% и 15,5% респективно.

Табела 3. Коэффициент ентропије кредитних пласмана становништву – пет највећих банака

Година	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
log 5	0.69897	0.69897	0.69897	0.69897	0.69897	0.69897
Коэффициент Е	0.487047	0.459736	0.445734	0.477426	0.489032	0.508948

Извор: Калкулација аутора на основу финансијских извештаја пет банака у периоду 2008–2013. године

Иако коэффициент ентропије указује на ниску концентрацију банкарског сектора, јер се показатељ приближава показатељу добијеном на основу природног логаритма броја банака посматраних година, може се уочити да се у периоду 2008–2013. године разлика између природног логаритма и коэффициента ентропије смањивала. Смањење разлике посматраних показатеља између пет највећих банака указује на то да посматране банке представљају једнаке учеснике

на банкарском тржишту. Између посматраних банака влада висок степен нестабилности, јер становништво и привреда без високих трошкова (транзакционих трошкова и трошкова чекања) могу лако променити банку и купити исти банкарски производ.

Табела 4. Коефицијент ентропије кредитних пласмана привреди – пет највећих банака

Година	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
log 5	0.69897	0.69897	0.69897	0.69897	0.69897	0.69897
Коефицијент E	0.387901	0.391665	0.468733	0.530895	0.529745	0.545787

Извор: Калкулација аутора на основу финансијских извештаја пет банака у периоду 2008–2013. године

2. Стање и динамика односа укупних кредита и НПЛ

Најзначајнију и најдоминантнију категорију банкарског портфолија чине кредитни пласмани. Ризици убрзаног кредитног раста испрва не могу бити видљиви, но ескалирају по правилу касније, као последица потцењивања кредитног ризика. Могло би се рећи да је овај ризик стар колико и само банкарство, јер позајмљивање новца другој уговорној страни увек је са собом носило опасност да позајмљена средства неће бити враћена (Тодоровић, 2009).

Стратегија развоја кредитних пласмана, тачније праћење њихове динамике у периоду од 2009. до трећег квартала 2014. године, представља акценат истраживачког рада. Коришћене су месечне вредности посматраних категорија, укупно одобрених кредита и НПЛ-а, на основу финансијских и годишњих извештаја Народне банке Србије. У истраживању односа између укупно одобрених кредита и НПЛ-а коришћена је корелациона анализа. Њени резултати су објашњени додатном анализом кретања представљених варијабли у посматраном периоду. С тим у вези, за сваку варијаблу посебно је примењена једнофакторска АНОВА. При томе, како би се истражиле разлике између појединачних година, коришћен је Tukey HSD post hoc тест.

Табела 5. Корелација укупних кредита и НПЛ у периоду 2009–2014. године

		NP L20 09	Кре д.20 09	NP L20 10	Кре д.20 10	NP L20 11	Кре д.20 11	NP L20 12	Кре д.20 12	NP L20 13	Кре д.20 13	NP L20 14	Кре д.20 14
NP L 200 9	Pears onCo rr. Sig. (2-t)	1	,699 *	,954 **	,871 **	,893 **	,610 *	-,043	,906 **	,606 *	-,433	,887 **	,550
NP L20 10	Pears on Corr. Sig. (2-t)	,954 **	,567	1	,829 **	,842 **	,620 *	-,100	,834 **	,613 *	-,251	,900 **	,672 *
NP L 201 1	Pears on Corr. Sig. (2-t)	,000	,055	,001	,001	,001	,032	,756	,001	,034	,431	,001	,047
NP L 201 2	Pears on Corr. Sig. (2-t)	,893 **	,833 **	,842 **	,951 **	1	,761 **	-,415	,760 **	,738 **	-,692 *	,859 **	,538
NP L 201 3	Pears on Corr. Sig. (2-t)	,000	,001	,001	,000	,000	,004	,180	,004	,006	,013	,003	,135
NP L 201 4	Pears on Corr. Sig. (2-t)	-,043	,405	,100	,442	,415	,582 *	1	,150	,455	,523	,351	-,321
NP L 201 5	Pears on Corr. Sig. (2-t)	,893 **	,191	,756	,150	,180	,047	-,642	,642	,137	,081	,354	,399
NP L 201 6	Pears on Corr. Sig. (2-t)	,606 *	,774 **	,613 *	,824 **	,738 **	,835 **	-,455	,618 *	1	-,482	,546	,760 *
NP L 201 7	Pears on Corr. Sig. (2-t)	,037	,003	,034	,001	,006	,001	,137	,032	-,112	,128	,017	,017
NP L 201 8	Pears on Corr. Sig. (2-t)	,887 **	,719 *	,900 **	,855 **	,859 **	,623	,351	,862 **	,546	-,173	1	,426
NP L 201 9	Pears on Corr. Sig. (2-t)	,001	,029	,001	,003	,003	,073	,354	,003	,128	,656	-,253	,253

*p<0,05; **p<0,01.

Извор: Калкулација аутора на основу података из годишњих финансијских извештаја НБС, 2009–2014.

Пearсонов коефицијент линеарне корелације, што се може видети из приложене табеле, указује на смер повезаности између посматраних категорија (укупно одобрених кредита и НПЛ-а). Уколико су вредности 0–1, то указује на позитивну повезаност и значи да је раст укупно одобрених кредита праћен растом ненаплативих кредита. Уколико су вредности од –1 до 0, тада је присутна негативна повезаност и посматране категорије су обрнуто пропорционалне. Пре дискусије добијених резултата неопходно је напоменути и јачину повезаности (Трајковић, 2010): вредности које су веће или једнаке 0,7 указују на јаку повезаност, вредности од 0,3 до 0,69 потврђују осредњу повезаност, слаба повезаност је присутна када су вредности мање од 0,3, а у случају када је вредност 0, тада нема линеарне повезаности.

Прва година анализе, 2009, указала је на постојање позитивне и јаке повезаности између укупно одобрених кредита и учешћа НПЛ-а (вредност у табели 0,699). Вредност $\text{Sig.}(2-t)(0,011)$ указује на то да је коришћен модел статистички значајан. Добијене вредности се објашњавају трендовима који су били присутни на тржишту. Наиме, рапидна експанзија кредита становништу, поготово готовинских, имала је за последицу наглу промену структуре кредитног портфолија, јер су својим рапидним растом повећавали индиректни кредитни ризик. У овом периоду стамбени кредити нису били укључени у мере централне банке. Народна банка Србије тада је донела сет мера да би се смањило стање до тада доминантних готовинских кредита, занемарујући стамбене кредите који су на крају марта остварили раст од 62% (Удружење банака Србије, 2009) и током читаве године имали стабилан раст. Услед негативних прилика на тржишту рада и уз слабљење домаће валуте, долази до пада кредитне активности. Задуживање се успорава, али терет сервисирања обавеза расте. Пласмани привреди, као последица мера Владе РС за јачање кредитне активности, настављају узлазном путањом. Укупно одобрена средства привреди и становништву су почетком године износила 1.143.833 милиона динара, а крај године завршавају са 1.269.778 милиона динара. Учешће НПЛ, са почетних 12%, 2009. годину завршава на нивоу 15,7%.

У 2010. години вредност корелације износи 0,829, што указује на позитивну и јаку повезаност између посматраних категорија. Тренд укупно одобрених кредита наставља свој раст, и на крају 2010. године износи 1.602.703 милиона динара, уз праћење НПЛ-а на ниво од 16,9%. Овако јака позитивна веза у посматраној години може се приписати мерама које су предузете претходне године, чиме је очуван кредитни раст у Србији. Томе су знатно допринеле државне субвенције привреди и становништу. Квалитет портфолија одржао се на стабилном нивоу. Геп створен између раста кредитне активности и проблематичних кредита због наглог погоршања у претходној години, заустављен је у 2010. години (Народна банка Србије, 2010). Повећање укупно одобрених кредита на ниво од 1.718.067 милиона динара и повећање НПЛ на 19%, указују на јаку позитивну повезаност и статистички значај модела и у 2011. години. Не треба занемарити чињеницу да је дошло до видног успоравања кредитне активности банака. Исто тако, нерешени структурни проблеми предузећа и неспремност државе да изврши реструктурирање на системском нивоу доводе до озбиљних поремећаја. Не треба заборавити да уз све интерне шокове, тржиште не заобилазе ефекти глобалне финансијске кризе. Индикатори квалитета билансне структуре били су на задовољавајућем нивоу, али одрживост овакве ситуације била је кратка, што се манифестовало у наредној години.

Анализа 2012. године показује слабу позитивну повезаност посматраних категорија (0,150) и статистичку незначајност (0,642). Раст укупних кредитних пласмана банака био је на истом нивоу као и у претходном периоду, што указује на стагнацију, али је вредност одобрених средстава била мања него у истом периоду претходне године. Овај пад кредитних пласмана објашњава се одузимањем дозволе за рад Новој Агробанци и преношењем њених кредита на Агенцију за осигурање депозита. У овом периоду је дошло до мањег пада НПЛ-а, но требало га је условно прихватити, с обзиром на то да је овај показатељ инволвирао искључивање потраживања банке којој је одузета лиценца за рад. Да је дошло до озбиљних суноврата на тржишту показује анализа 2013. године, у којој се испољава негативна осредња повезаност између укупно одобрених кредита и НПЛ-а. Услед смањивања износа кредитних средстава, НПЛ је настављао тренд раста и достигао ниво од 22,32%. Ниво укупних кредита бележио је пад од 5%. Потраживања банака су опала, што је било последица одузимања дозвола за рад још двома банкама. Банкарски сектор пословање у 2013. години завршава с негативним финансијским резултатом. Тренд повећања вредности НПЛ-а присутан је и у 2014. години, уз благо повећање износа одобрених кредита. Отуда се и у анализи приказује позитивна осредња веза између посматраних компоненти, а статистичка незначајност се објашњава одузимањем дозволе за рад поменутих банкама. Да би се извршило додатно анализирање кретања посматране категорије НПЛ-а, коришћена је једнофакторска АНОВА. Резултати су приказани у табелама бр. 6, 7 и 8.

Табела 6. Једнофакторска АНОВА НПЛ-а

Година	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error
2009.	12	15.6250	1.96336	.56677
2010.	12	16.9667	.70108	.20238
2011.	12	18.2000	.82682	.23868
2012.	12	19.5500	.62012	.17901
2013.	12	20.2500	.61570	.17774
2014.	9	22.5556	.84574	.28191
Укупно	69	18.6971	2.40483	.28951

Извор: Калкулација аутора на основу података из годишњих финансијских извештаја НБС, 2009–2014. године

Табела 7. Једнофакторска АНОВА НПЛ-а

NPL	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	323.808	5	64.762	58.746	.000
Within Groups	69.451	63	1.102		
Total	393.259	68			

Извор: Калкулација аутора на основу података из годишњих финансијских извештаја НБС, 2009–2014. године

Вредности између појединачних година категорије НПЛ указују на вредност која је мања од 0,05, што значи да је разлика у вредности НПЛ између посматраних година статистички значајна. За детаљнију анализу односа сваке године појединачно коришћен је Tukey HSD post hoc тест, чији су резултати представљени у следећој табели.

Табела 8. Појединачно посматране године категорије НПЛ, Tukey HSD post hoc тест

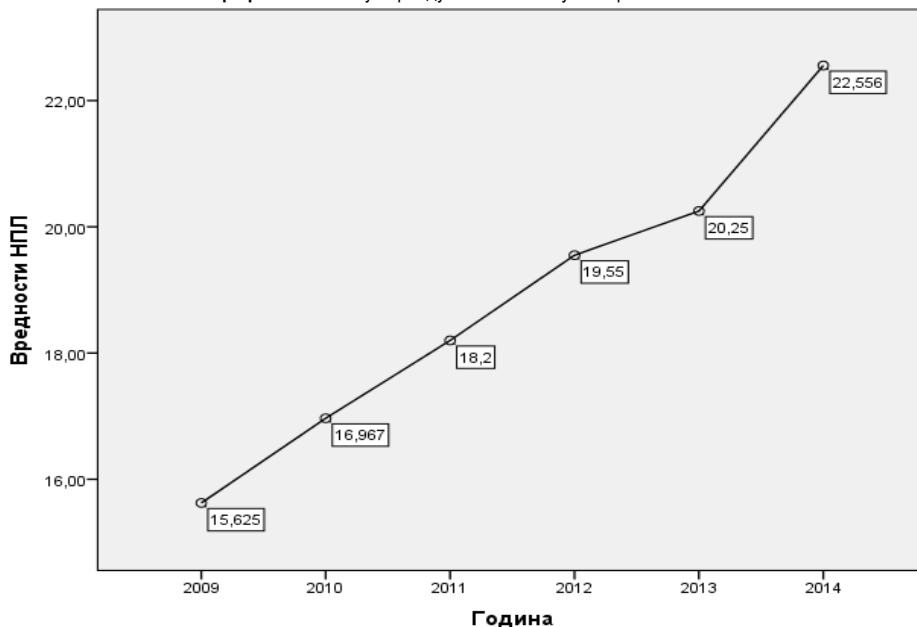
(I) Godina	(J) Godina	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
2009.	2010.	-1.34167*	.42864	.030	-2.6015	-.0818
	2011.	-2.57500*	.42864	.000	-3.8349	-1.3151
	2012.	-3.92500*	.42864	.000	-5.1849	-2.6651
	2013.	-4.62500*	.42864	.000	-5.8849	-3.3651
	2014.	-6.93056*	.46299	.000	-8.2914	-5.5697
2010.	2009.	1.34167*	.42864	.030	.0818	2.6015
	2011.	-1.23333	.42864	.058	-2.4932	.0265
	2012.	-2.58333*	.42864	.000	-3.8432	-1.3235
	2013.	-3.28333*	.42864	.000	-4.5432	-2.0235
	2014.	-5.58889*	.46299	.000	-6.9497	-4.2281
2011.	2009.	2.57500*	.42864	.000	1.3151	3.8349
	2010.	1.23333	.42864	.058	-.0265	2.4932
	2012.	-1.35000*	.42864	.029	-2.6099	-.0901
	2013.	-2.05000*	.42864	.000	-3.3099	-.7901
	2014.	-4.35556*	.46299	.000	-5.7164	-2.9947
2012.	2009.	3.92500*	.42864	.000	2.6651	5.1849
	2010.	2.58333*	.42864	.000	1.3235	3.8432
	2011.	1.35000*	.42864	.029	.0901	2.6099
	2013.	-.70000	.42864	.580	-1.9599	.5599
	2014.	-3.00556*	.46299	.000	-4.3664	-1.6447
2013.	2009.	4.62500*	.42864	.000	3.3651	5.8849
	2010.	3.28333*	.42864	.000	2.0235	4.5432
	2011.	2.05000*	.42864	.000	.7901	3.3099
	2012.	.70000	.42864	.580	-.5599	1.9599
	2014.	-2.30556*	.46299	.000	-3.6664	-.9447
2014.	2009.	6.93056*	.46299	.000	5.5697	8.2914
	2010.	5.58889*	.46299	.000	4.2281	6.9497
	2011.	4.35556*	.46299	.000	2.9947	5.7164
	2012.	3.00556*	.46299	.000	1.6447	4.3664
	2013.	2.30556*	.46299	.000	.9447	3.6664

* $p < 0.05$.

Извор: Калкулација аутора на основу података из годишњих финансијских извештаја НБС, 2009–2014. године

Као што је представљено у табели број 8, постојање статистички значајне разлике једино није потврђено односу 2012/2013. године ($p = 0.580$). Наиме, пословну годину 2012. банкарски сектор Србије завршио је у добитку, иако су извршене докапитализације неколико банака и одузета је дозвола за рад једној банци која је својим пословањем довела до тога да њени губици учествују више од половине у структури укупно приказаних губитака. У посматраној пословној години, огромне губитке није приказивала само једна банка, него њих 11. Споре реакције, пословне политике банака и управљање средствима довели су до тога да целокупни банкарски систем пословну 2013. годину заврши с негативним финансијским резултатом, јер је 15 банака приказало губитке који су надмашивали добитке осталих банака. Поред одузимања дозвола за рад још двама банкама у 2013. години, вредно је напоменути да се у структури губитака придружила и Нуро Алпе Адриа банка, што је последица повећања нивоа исправке вредности која је добрим делом била проузрокована спровођењем BRUSH пројекта унапређења структуре портфолија Нуро Алпе Адриа банке продајом НПЛ-а (Народна банка Србије, 2013). Такође, губитак у пословању банкарског сектора последица је и раста нето расхода по основу индиректних отписа пласмана, при чему се 75% раста расхода по овом основу односило на пет банака. Добијени резултати представљени су и на графикону број 3, где блажи раст (2012–2013) на кривуљи указује на постојање статистички значајне разлике.

Графикон 3. НПЛ у периоду анализе Tukey HSD post hoc тестом



Извор. Калкулација аутора на основу података из годишњих финансијских извештаја НБС, 2009–2014. године

Закључак

На банкарском тржишту Србије константно је присутан тренд смањења броја банака, као и удела државног власништва. Држава се водила постулатом доброг корпоративног управљања, смањујући присуство државног власништва у банкарству, но показатељ ефикасности пословања и даље је на ниском нивоу, што је последица пословања дугог низа година и начина на који су банке управљале средствима. Вредност Хиршман-Херфиндаловог индекса указује на присутност умерене концентрације тржишта, што је резултат појачане кредитне активности малог броја банака и постојања великог броја банака с тржишним учешћем мањим од 3%. Вредност коефицијента ентропије указује на ниску концентрацију због великог броја банака у систему. Треба истаћи доминацију пет највећих банака, с високом стопом апсопрције кредита, које учествују са чак 50% тржишта кредита за становништво и 59% тржишта кредита привреди, што представља велику изложеност банкарског сектора малом броју банака. Између посматраних банака влада висок степен нестабилности, јер становништво и привреда без високих трошкова (трансакционих трошкова и трошкова чекања) могу лако променити банку и купити исти банкарски производ. Корелационом анализом односа укупно одобрених кредита и НПЛ-а дошло се до закључка да постоји јака позитивна повезаност посматраних варијабли. Гепови у анализи су се јавили и поткрепили чињеницу да су у годинама када је банкарски систем пословао с губитком и када су биле одузимане лиценце за рад, и статистичке методе указивале на значајне статистичке разлике.

Литература

Bikker, J., Haaf, K. (2002). Competition, Concentration and their Relationship: An Empirical Analysis of the Banking Industry. *Journal of Banking and Finance*, 26(11), 2191–2214.

Gelos, R. G., Roldos, J. (2004). Consolidation and Market Structure in Emerging Market Banking Systems. *IMF Working Paper*, No.WP 02/186. 6.

Јовић, Д. (2006). Концентрација и конкуренција у банкарском сектору Босне и Херцеговине. *Банкарство*. Преузето 25. јануара 2015, са сајта: http://www.ubsasb.com/Portals/0/Casopis/2006/11_12/UBS-Bankarstvo-11-12-2006-Jovic.pdf

La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F. and Shleifer, A. (2000). Government Ownership of Banks, *NBER Working Paper*, 7620.

Маринковић, С. (2007). Стање и динамика степена концентрације у банкарском сектору Србије. *Економске теме*, 2, 283–299.

Маринковић, М. (2012). Ниво концентрације у банкарском сектору Србије. *Макроекономске анализе и трендови*, 39–40.

Народна банка Србије (2014). Контрола банака. Банкарски сектор – анализе и извештаји. Преузето 10. јануара 2015, са сајта:
http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_III_14.pdf

Народна банка Србије (2013). Контрола банака. Банкарски сектор – анализе и извештаји. Преузето 10. јануара 2015, са сајта:
http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_III_13.pdf

Народна банка Србије (2012). Контрола банака. Банкарски сектор – анализе и извештаји. Преузето 10. јануара 2015, са сајта:
http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_IV_12.pdf

Народна банка Србије (2011). Контрола банака. Банкарски сектор – анализе и извештаји. Преузето 10. јануара 2015, са сајта:
http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_IV_11.pdf

Народна банка Србије (2010). Контрола банака. Банкарски сектор – анализе и извештаји. Преузето 10. јануара 2015, са сајта:
http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_IV_10.pdf

Народна банка Србије (2009). Контрола банака. Банкарски сектор – анализе и извештаји. Преузето 10. јануара 2015, са сајта:
http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_IV_09.pdf

Народна банка Србије (2008). Контрола банака. Банкарски сектор – анализе и извештаји. Преузето 10. јануара 2015, са сајта:
http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/55/55_4/kvartalni_izvestaj_IV_08.pdf

Савић, Љ. (2000). Тржишне структуре у Југословенској индустрији. *Индустрија*, 1(4).

Shepherd, W., Mehlhop Shepherd, J. (2003). *The Economics of Industrial Organization* (5th ed.), Waveland Press.

Stigler, A. (1964). Theory of Oligopoly. *Journal of Political Economy*, 72(1), 44.

Тодоровић, Т. (2009). Управљање кредитним ризиком у банци. *Економски хоризонти*, 11(2), 81–99.

Трајковић, Г. (2010). Регресија и корелација. Преузето 4. фебруара 2015, са сајта:
http://wwwold.med.bg.ac.rs/dloads/nastavni%20statistika/2010_2011/korelacija%20i%20regresija.pdf

Удружење банака Србије (2008–2013). Банкарски сектор. Анализа финансијске позиције и финансијског резултата. Преузето 30. јануара 2015, са сајта: <http://www.ubs-asb.com/LinkClick.aspx?fileticket=OvsHo5i4qZI%3d&tabid=538&mid=20666>

Resume

On the Serbian banking market, it is constantly present trend of reducing the number of banks, as well as the share of state ownership. The state is led by postulate of good corporate governance by reducing state ownership in the banking sector, but an indicator of the efficiency of the business is still at a low level, which is the result of many years of operations and the way banks managed funds. The value of the Hirschman-Herfindahl index indicates the presence of a moderate concentration of the market as a result of increased credit activities of a small number of banks and the large number of banks with a market share of less than 3%. The value of entropy coefficient indicates a low concentration because of the large number of banks in the system, it should be noted the dominance of the five largest banks, with a high rate of an absorption of credit. Among the observed banks there is a high degree of instability, because the retail clients and corporate without high costs (transaction costs and waiting) can easily change the bank and buy the same product from other banks. Correlation analysis of the relationship of total loans and NPLs came to the conclusion that there is a strong positive correlation between the observed variables. Gaps in the analysis are reported to and substantiated the fact that in the years when the banking system has made a loss when they were deprived of a license to operate, then the statistical methods showed significant statistical differences.